

FRANCESC ROCA

Política del sòl urbà a Catalunya (1936 - 38)*

MUNICIPALITZACIÓ DE LA PROPIETAT URBANA

La qüestió de la transformació del tipus de propietat del sòl urbà i del mode de producció dominant en la producció de ciutat era, a la ratlla de l'estiu de 1936, una qüestió relativament vella. Si Cerdà, en el seu "Pla econòmic" havia proposat limitacions i ròsecs a la propietat del sòl, seria, al capdevall, el partit industrial qui havia difós, a partir dels primers anys del segle, l'experiència municipalitzadora del socialistes anglesos i dels radicals nordamericans. Vallès i Pujals, molt especialment, havia fet aportacions en aquesta direcció. Vidal i Guardiola, per la seva banda, esbandiria les realitzacions prussianes en el camp —ben ampliat— dels serveis públics municipals. Montoliu, com a seguidor —amb matisos— de Henry George, explicitaria, repetidament, la necessitat del que era anomenat "política territorial", que tenia un òptim fixat: la municipalització, no únicament dels serveis públics, com Vallès, sinó, sobretot, del sòl urbà. Aquesta posició seria l'adoptada per la Societat Cívica La Ciutat Jardí en el seu informe sobre la política municipal de l'habitatge. Ara bé, òbviament, unes formulacions tan avançades, provinents d'intel·lectuals lligats al partit industrial, tingueren, sobretot, un caràcter ideològic i, en definitiva, es van interrompre a partir de la crisi de 1917/23. En el camp real, la traducció de les formulacions d'aquest tipus fou nul·la: per exemple, la política de l'habitatge de l'Ajuntament de Barcelona fou un fiasco complert. L'única referència concreta que hom tro-

* A la base d'aquest article hi ha un capítol de la meua tesi doctoral, *Política urbana i pensament econòmic, 1901-1939*. Dirigida per Fabià Estapé, el tribunal davant del qual fou llegida el 14 de juny del 1977, era format, a més, per Salvador Condominas, Ernest Lluch, Josep Lluís Sureda i Josep Termes.

ba és l'al·lusió a uns remots “experimentos georgistas en el Valle de Andorra” (Montoliu, 1916).

De fet, l'emergència d'un moviment obrer ampli, organitzat, amb una notable capacitat de resposta, situà el debat en un nou pla: els industrials abandonaven ràpidament les seves ínfulas municipalitzadores i els propietaris urbans —sindicats, obligatòriament des de 1919, a les cambres oficials de la propietat urbana— es llençaven a la defensa “científica” de la propietat que tindria els seus punts culminants en la formulació de congressos de la propietat urbana¹. Val a dir que el clima intel·lectual imposat per la Dictadura seria especialment propici a aquest tipus d'activitats pseudo-científiques.

La qüestió de la municipalització del sòl sorgiria d'una forma molt peculiar durant la República. El partit majoritari no va tenir —fins a la formulació del Pla Tarradellas, és a dir, fins ben avançada la revolució i quan, potser, ja no hagués estat un partit tan majoritari, una política del sòl urbà, per simple que fos la seva formulació. Pi i Sunyer ho ha explicat, a posteriori (1975), a bastament. Però, aquesta absència ja havia estat anotada a l'època, car, per exemple, a *La Batalla* hom havia escrit: “la Esquerra ha ido a las elecciones municipales (de gener de 1934) sin programa alguno, porque en realidad carece de toda perspectiva” (La Batalla 1934). De fet, qui aixecaria la llebre de la municipalització serien els (petits) partits obrers. Així, al II congrés de la Unió Socialista de Catalunya fou aprovat un “programa municipal” en 58 punts, dels que alguns feien referència —sempre indirecta— al règim econòmic-jurídic del sòl. Així el punt 2 feia:

“2. Exporpiació forçosa per a serveis d'utilitat pública i a base de la capitalització al 5% de la riquesa declarada” (U.S.C. 1934, 2).

Els punts 13, 14 i 15 eren:

“13. La contribució territorial urbana, impost municipal.

14. Impost de la plusvàlua en el seu grau màxim.

15. Impost progressiu sobre solars sense edificar en les zones poblades, fins arribar a la confiscació d'aquells si en un termini prudencial d'anys no han estat edificats” (id.)

Aquests punts es basaven, és clar, en el punt primer que feia referència a l'autonomia municipal. De fet, sense una autonomia molt aprofundida no era possible gairebé res del que es proposava, a partir del punt 2, i del punt 3, que preveia la “municipalització de tots els serveis de caràcter públic” (id.).

La federació comunista, per la seva banda, elaborararia un “proyec-

1. Dec aquesta —i moltes altres— argumentacions a Carme Massana.

te de tesis" sobre "la qüestió municipal" en el que el tema de la municipalització seria vorejat. El projecte incloïa punts com:

- "3. Municipalización de todas las empresas de servicios públicos.
- 4. ... Impuestos progresivos sobre los inmuebles, solares sin edificar, rentas...
....
- 11. El Ayuntamiento se apoderará de los depósitos de garantía de alquileres y los empleará para construcciones para obreros. También podrá utilizar los pisos por alquilar" (F.C.I. 1933).

Ni socialistes ni comunistes, doncs, a desgrat del seu caràcter minoriari —i de l'esquerranisme que això podia comportar— parlaren, abans de l'estiu de 1936, en els seus documents fonamentals, de la municipalització de la propietat (sòl + edificacions) urbana. La seva política en aquesta àrea era, sobretot, fiscal. L'expropiació forçosa i el control dels pisos per a llogar completaven el feix de mesures a aplicar. La propietat urbana es veuria sotmesa a una legislació "dura" però, en cap cas, es parlava de transformació radical del règim jurídic del sòl.

Es proposaven coses com el punt 44 del programa socialista (la "inspecció domiciliària amb la intervenció de llogaters elegits pels veïns" (U.S.C. 1934) que no capgiraven el règim de propietat. Pel contrari, les empreses de serveis públics municipals havien d'ésser fiscalitzades i intervingudes dins la perspectiva de la seva municipalització integral.

La manca d'una política obertament encarada a la municipalització del sòl urbà ha d'atribuir-se a raons tàctiques o, altrament, respon a raons d'ordre més fonamental? O bé, era certa l'afirmació de que "en els problemes derivats de la propietat urbana és, potser, on s'ha demostrat amb més intensitat aquesta manca de teoria revolucionària (Trebor, 1937, 15)? Les preguntes es multipliquen i només en una sèrie d'aproximacions successives es podran donar respostes mínimament satisfactòries.

Tres moviments

Tot amb tot, els fets del Dinou de Juliol capgiraven tots els plantejaments anteriors. Pel que fa a la qüestió de la propietat urbana s'obrí, ben aviat, un debat polític-econòmic molt ampli en el que participaren totes les forces polítiques i sindicals que tenien com a objectiu la creació d'un nou ordre econòmic. El debat responia i tractava d'incidir damunt les noves realitats: solució a *la Engels* (Lipietz, 1974) de la qüestió de l'habitatge, crisi i atur en el ram de la construcció, transformació del CBD en diversos sentits (canvi d'usos, ampliació, perllongació), endegament d'equipaments col·lectius molt diversos. Les normes legislatives, és a dir, les mesures de política econòmica generades pel go-

vern de la Generalitat tingueren un caràcter especial, com correspon a un període de transició en el que el govern tan aviat impulsa coses noves com sancionava o reorientava situacions de fet. El flux i el reflux en la correlació de forces, a més, donà al debat, a les realitzacions i a la legislació un caràcter, en un cert sentit, fluctuant, que complexifica el fil de l'argumentació.

A curt terme, tres tipus de moviments socials incidiren directament sobre l'orientació que calia donar a la política del sòl urbà en un període de transició o, si voleu, en la construcció d'una societat socialista (o d'un vague però pròxim comunisme llibertari).

En primer lloc, la demanda d'espais per a serveis públics i instal·lacions per part del govern i dels partits i sindicats experimenta un salt molt important. Des de la necessitat d'habilitar hospitals de sang, centres mèdics, menjadors col·lectius i escoles per a infants dels primers dies fins a les provisions de serveis i equipaments de més tard, la pressió és molt forta sobre el status de les edificacions i del sòl, en els llocs centrals. En xifres rodones, "trenta cinc mil cases de Barcelona estaven intervingudes o, temporalment, apropiades" (Tarradellas 1938, 45). El Decret d'Apropiació d'Immables (B.O.G., 7. 8. 1936) és el primer assaig generalista per a regular aquest tipus nou de demanda de sòl i de construccions.

En segon lloc, existeix un moviment difós dirigit contra el pagament de lloguers elevats per els habitatges, que haurien experimentat un procés inflacionari notable.² La pressió vers la baixa o rebaixa de lloguers és un fet dirigit contra les rendes del sòl que és orientat mitjançant el Decret rebaixant els lloguers dels immobles de tot el territori de Catalunya, signat el 12 d'agost de 1936. Més tard, es dirà des de posicions socialistes que aquesta rebaixa tenia com a objectiu principal la conservació del règim privat de la propietat urbana.

En tercer lloc, hi ha el moviment desplegat no pels consumidors d'habitatges, sinó pels treballadors d'un sector molt important de la indústria: el ram de la construcció. Els treballadors de la construcció que arrossegaven des de feia anys les conseqüències d'una crisi en el ram que havia provocat un elevat índex d'atur, es trobaven, de la nit al dia davant de la quasi desaparició de la iniciativa privada. Aleshores, per a ells, "la qüestió essencial la constituïa la substitució de la font d'ingressos que representava la iniciativa privada, desapareguda completament, per una altra font d'ingressos que havia de preveure la iniciativa estatal" (Torres Clavé 1936c).

2. En aquest sentit, una obra teatral standard del moment presentava a un propietari de pisos de lloguer com a conspirador antirepúblicà. Aquesta obra és: *19 de juliol o El Triomf del poble* (Millà 1936). Jacint Ros la va fer a mans de l'autor del present treball, intuïnt, potser, la seva passió pels propietaris.

En cap d'aquests tres moviments hi ha explícita la idea de que posar en qüestió el règim de propietat del sòl i presionar per a modificar-lo introduint-hi formes de propietat col·lectiva equival a modular una nova forma de producció del sistema urbà. L'eliminació de la lògica de la renda del sòl seria a la base d'una assignació dels recursos destinats a la construcció de la ciutat i d'una distribució del be sòl més adequada a les necessitats reals de la població.

Quatre propostes

Aquestes possibilitats no són, pel moment, pressentides ni, per tant, previstes. El que sorgeix, en canvi, és una discussió aferrissada entre les formacions polítiques que representen classes, fraccions de classes o aliances de classes entorn al destí futur de les rendes del sòl. Les argumentacions es basen en diferents concepcions de l'origen d'aquestes rendes, en l'anàlisi de l'estructura de la propietat urbana a Catalunya, i en diferents opcions per al futur de l'economia catalana. Hi ha, a més, les qüestions tàctiques, el problema —que esdevé central— del ritme de la transformació, de la durada i de la profunditat del període de transició. Tot plegat es troba lligat, a més, a les necessitats financeres i materials que imposa la guerra.

De les propostes mantingudes a dintre —i a fora!— del Consell d'Economia que des de molt aviat (Grijalbo 1937, 50) es plantejà la qüestió, les més importants, per raons diverses, foren: les de la CNT —amb dues versions contradictòries: una de la representació de la CNT al Consell d'Economia, l'altra del Sindicat Unic de Professions Liberals, i encara caldria afegir l'actuació de l'Administració Popular Urbana de la CNT-AIT—, les de Esquerra Republicana de Catalunya —sostingudes, fonamentalment, per Josep Tarradellas i, també, per Vicenç Bernades—, els projectes del POUM o inspirats centralment per aquest partit —en els que l'economista Josep Oltra Picó jugarà un paper teòric important— i, per fi, els projectes de la UGT, que Joan Grijalbo exposarà detalladament.

La CNT: sindicalització

La posició de la CNT fou molt condicionada per la seva concepció general sindicalista i pel fet de que, durant les primeres setmanes fou, pel que sembla (per exemple, Brademas 1974), la força política preponderant paradoxalment, a desgrat del seu apoliticisme. La CNT posaria en marxa una organització autònoma destinada a recaptar els lloguers:

la Administració Popular Urbana, un “organismo... que cuidará del cobro de alquileres, práctica de obras, reparaciones y todo cuanto concierne a la conservación de la finca y su higienización” (CNT-AIT, 1937). Segons Oltra Picó, aquest tipus d'organització deslligat de les estructures polític-administratives no era la més desitjable, però “cuando menos procurará trabajo al ramo de Construcción” (Oltra 1937, 61). De fet, la proposta que feu la CNT al Consell d'Economia fou més matisada i, alhora, més unitària. L'article 1 de la proposta feia:

“A partir de la publicación del presente decreto queda municipalizada la propiedad urbana en toda la región autónoma de Cataluña. Se entenderá por riqueza urbana, todos los inmuebles contruídos dentro de cada término municipal, así como los solares encuadrados en las zonas de urbanización o que en lo sucesivo se urbanicen”.

Font: Oltra 1937, 35

Ara bé, l'article 8 introduïa una vessant fonamental:

“La renta de la propiedad pasará íntegrament al Ramo de la Construcción, para que éste, de acuerdo con las organizaciones sindicales, haga la distribución” (id).

Es a dir: la renda del sòl passaria d'ésser percebuda per la burgesia urbana (pel grup dels propietaris urbans) a ésser-ho per un sector de la classe treballadora: els obrers de la indústria de la construcció. La crítica socialista a aquesta proposta fou immediata: “los compañeros de la CNT son, en general, partidarios de una extremada sindicalización de toda la economía, criterio que nosotros no compartimos y menos en lo que se refiere a esta parte de la *economía urbana* de la que estamos tratando” (Oltra 1937 37). Raons? En primer lloc, “el problema de la vivienda afecta a toda la población trabajadora, su administración y control debe de estar a cargo también del conjunto de la población trabajadora. Lo contrario degeneraría en un monopolio de tipo corporativo del que debemos huir” (id). Exemple: el ram de la construcció d'una localitat pot tenir interès en realitzar un conjunt de “vastas urbanizaciones y vastas construcciones” i, pel contrari, el consell municipal pot considerar més convenient “la demolición de los barrios malsanos y dejar el planteamiento y preparación de un vasto plan de urbanizaciones para cuando hayamos acabado la guerra civil” (id, 38). En segon lloc, l'aïllament econòmic de cada sector productiu pot introduir una forma de competència capitalista entre sectors. Així, “esta anomalía ya ha empezado a perfilarse en relación con los obreros que trabajan en ciertos servicios públicos, como tranvías, electricidad, gas y agua, que poseen ingresos seguros y fijos, y los trabajadores del textil y de la construcción, por ejemplo, que sufren una acentuada crisis” (id). Per a Oltra Picó, “esta confusión proviene de no querer aceptar un *período de*

transición más o menos largo... (amb) un Estado obrero potente, centralizado...”.

La proposta de la CNT al Consell d'Economia contenia altres aspectes interessants.

A l'article 5, en concret, hi ha continguda una normativa específica sobre l'habitatge. Per una banda, hi ha una idea davant del problema de l'habitatge de condicions d'habitabilitat negatives:

“... los inquilinos de viviendas insalubres serán trasladados a viviendas libres que reunan condiciones de habitabilidad e higiene, hasta tanto no se haya procedido al derribo y nueva construcción de las insalubres”.

Font: Oltra 1937, 36

Per una altra banda, hom defineix —simplísticament, però— una determinada forma de creixement urbà que, als anys 70, serà molt difosa entre els ambients d'esquerra a Itàlia.

“Todos los solares existentes en la Zona Urbana han de ser edificados antes del ensanchamiento de la población”.

Font: id.

Destrucció de barris malsans, ocupació d'“habitatges lliures”, preferència pel creixement continu enfront a la dispersió especulativa de l'habitat, aquestes serien propostes gens anacròniques en un debat actual.

Al marge de la proposta que feu la CNT al Consell d'Economia de Catalunya, el Sindicat Unic de Professions Lliberals (Secció de tècnics administratius de la propietat urbana) de la CNT realitzà una proposta independent. En aquesta proposta s'argumentava en contra de la municipalització i en favor de la sindicalització de la propietat urbana, la qual evitaria el perill del burocratisme en la gestió, tot introduint una majoria de tècnics en la direcció dels sindicats.³ En el moment de les indemnitzacions als antics propietaris —autèntica pedra de toc de les successives propostes— els tècnics de la propietat urbana fan una proposta clarament favorable per als (antics) propietaris. Tot criticant l'emissió de cèdules immobiliàries, car són “un papel nulo que despoja al actual propietario de todo medio de vida, reduciéndolo a un estado parasitario...” (Sindicat Unic... 1937), es proposa una renda mensual (màxima) de 1.500 ptes. per als antics propietaris (“que es el sueldo máximo que se establece para los técnicos”), que és una renda sense dubte grossa, si es compara, per exemple, amb una proposta com la de l'ajuntament de Ba-

3. Així s'arriba a afirmacions com les que segueixen: “proponemos que el Comité de orientación esté integrado única y exclusivamente por elementos técnicos afectos a las organizaciones (sindicales); de dicho Comité formaran parte ingenieros, arquitectos, maestros de obras, representación obrera y técnicos de la Propiedad Urbana”. (Oltra 1937 40).

dalona on es parla de lliurar als propietaris sense feina el sou mig d'un obrer que s'estipula en 450 ptes. mensuals (Oltra, 1937, 48) o amb el text del Decret finalment aprovat que determina unes quantitats mensuals que oscil·len entre 200 ptes. (poblacions de menys de 5.000 habitants) i 600 (poblacions de més de 15.000 habitants, excepte Barcelona on s'arribaria a un màxim de 800 ptes.) (Conselleria d'Economia 1937, 11).

La crítica socialista fou particularment dura amb aquesta proposta de sindicalització de la propietat urbana, per dues raons: per la defensa encoberta dels propietaris que significa el refús de les cèdules immobiliàries i la demanda de la quantitat de 1.500 ptas. mensuals com a renda vitalícia i, en segon lloc, pel paper atribuït a uns tècnics del Sindicat Unic de Professions Lliberals, "todos ellos o en su inmensa mayoría ingresados después del 19 de Julio en el Sindicato" (Oltra 1937, 46). De fet, però, aquesta proposta "no puede tomarse en serio" (id.) car prové d'una secció de la CNT que "está formada por los antiguos procuradores de fincas, agentes, corredores y demás personal que vivía incrustado en la propiedad urbana" (id). En el mateix sentit, és possible comprovar —a l'A.H.U.A.D.⁴— com els arquitectes que ingressaren a partir de la creació del S.A.C.⁵, a la CNT foren els més dretans i, fins i tot, els més públicament reaccionaris.

E.R.C.: del Comissariat de l'Estatge a la C.M.A.C.P.U.

La posició de l'Esquerra Republicana —partit de govern, en coalicions diverses, durant tot el període 1936-39, cal no oblidar-ho, fou, en el terreny que ens ocupa, enormement ambigua. El propi conseller Tarradellas ho diria en fer-ne un balanç: "no em vaig proposar (...) de precisar (...) si la propietat hauria d'ordenar-se amb majors o menors limitacions, o en determinat sentit" (Tarradellas 1938, 43). I, així, "em vaig limitar (...) a prendre mesures, totes elles —ho reconec— de caràcter interí..." (id).

Indefinició teòrica i provisionalitat en el pla legislatiu heus ací dues limitacions apriorístiques greus en la posició de l'Esquerra. La primera mesura presa fou el "Decret rebaixant els lloguers dels immobles en tot el territori de Catalunya" de 12 d'agost de 1936. Aquest Decret —promulgat al marge del Consell d'Economia que tot just en aquell moment iniciava la seva actuació (Grijalbo 1937, 154)— responia a un dels

4. Arxiu històric d'arquitectura, urbanisme i disseny. Barcelona.

5. Sindicat d'Arquitectes de Catalunya, fusió de l'Associació d'arquitectes de Catalunya i del Col·legi oficial d'arquitectes de Barcelona.

tres moviments socials dels que hem parlat: al moviment dels consumidors (llogaters) per a obtenir millors condicions —si més no, de preu— en el producte consumit: l'habitatge. La rebaixa acordada —un 50% per als lloguers inferiors a 201 ptes. un 25% per als lloguers situats entre 201 i 301 ptes.— fou important, “potser excessiva” escriurà Tarradellas, “pero no éser del tot necessària i, àdhuc, per notoriament antieconòmica” (Tarradellas 1938, 43). En efecte, a desgrat de que s'establí una taxa especial per als propietaris d'estatges de lloguers elevats i, per tant, no rebaixats, destinada a formar un fons per “afavorir la construcció de vivendes barates per a ús exclusiu dels obrers”, segons l'exposició de motius del Decret, la rebaixa de lloguers significà la reducció d'una de les principals fonts de financiació de l'economia urbana. Això portaria al que Grijalbo no dubtaria en anomenar “desgavells” (Grijalbo 1937, 163) i que Oltra Picó qualificaria, sense embuts, de lleugeresa: “el Decreto del 12 de Agosto sobre la rebaja de alquileres fue una ligereza” (Oltra 1937, 59).

Si la primera mesura de l'Esquerra fou la rebaixa de lloguers, —favorable als consumidors, perillosa per al sistema productiu—, el pas següent estigué, en canvi, més deslligat dels moviments socials. El 18 de setembre del 1936, quan els partits i sindicats obrers encara no havien entrat al govern de la Generalitat, la mateixa conselleria que havia decretat la rebaixa de lloguers i, al marge, també del Consell d'Economia que ja aleshores tenia una proposta elaborada, promulgava el “Decret creant a Catalunya el Comissariat de l'Estatge”. Les funcions d'aquest Comissariat havien d'ésser, segons el Decret, d'una transcendència considerable. Es tractava de capgirar tota la política econòmica seguida fins aleshores pels propietaris, car, segons es deia a l'exposició de motius: “els fets han demostrat que la construcció privada amb finalitat lucrativa realitzada per una classe determinada no ha servit —deixant de banda l'aspecte explotador— per a satisfer necessitats normals de la població treballadora”.

Fins a aquell moment la política a seguir en el camp de la “construcció privada” era la de les Cambres de la Propietat Urbana. Ara bé, “aquests organismes s'ocupaven exclusivament de la defensa del principi i dels drets de la propietat, especialment davant el Fisc” (id). El decret del 12 d'agost del 1936 dissolgué, donat el seu caràcter de “patronal” i la seva incapacitat per a satisfer la demanda d'habitatges. El Comissariat de l'Estatge, que, en certa forma, havia d'ocupar el lloc de les cambres, tenia, segons l'article 3 del Decret de 18 de setembre, els següents objectius:

- “a) Preparar la labor legislativa que estructuri la nova política social immobiliària.
- b) Assessorar, com a organisme consultiu, el govern de la Generalitat, res-

- pecte a les qüestions que li són pròpies.
- c) Resoldre, amb plena jurisdicció, els conflictes que es plantegin entre llogaters i llogadors...
 - d) Regular el règim econòmic del Comissariat, determinant les fonts d'ingressos i llur repartiment.
 - e) Administrar, directament o per delegació, els bens immobles urbans..."

"Preparar", "assessorar", "administrar", les funcions del Comissariat eren alhora àmplies, complexes i de definició difícil. En el propi decret s'establia una organització addient composta d'una secretaria general, dues seccions i dues organitzacions tècnico-administratives.

Amb la creació del Comissariat, l'Esquerra es proposava la realització d'una sèrie de funcions sense pronunciar-se sobre dues qüestions estratègiques: la propietat del sòl urbà i la creació d'una Caixa Immobiliària com la que proposava el Consell d'Economia de Catalunya.

A curt terme, però, el més greu fou que "les Sindicals que es disposaven a intervenir activament en l'estructuració econòmica del país, cregueren veure un escamoteig en sortir el Decret sense llur conformitat" (Grijalbo 1937, 176-177). A més, "tot seguit, el recel augmentà en córrer la veu que al que venia a fer el Comissariat no era res més que continuar l'obra de l'antiga Cambra de la Propietat, d'on procedien arxius i personal" (177). El conseller Tarradellas explicaria aquests fets així: "la important funció que li havia estat otorgada a aquest Comissariat es veia en gran manera afeblida per la intervenció d'altres entitats que, exercint unes funcions que no eren de llur incumbència i emprant procediments diversos, tendien algunes vegades a l'apropiació dels bens immobles que el Poder Públic havia de mantenir sota la seva tutela" (Tarradellas 1938, 43-44).

Per a l'Esquerra, el procés d'"apropiació dels bens immobles" per part d'"altres entitats" fou un procés que calia, d'alguna manera, tallar, "tallar d'una manera ràpida, enèrgica i radical" (id, 42). Així, si per una banda s'havia manifestat sensible al moviment dels llogaters que demanaven rebaixa de lloguers i assajava la creació d'un Comissariat de l'Estatge, per l'altra banda, no havia capít el moviment de creixement del centre urbà i les necessitats d'espai de la nova estructura político-administrativa.

Tot amb tot, no és fins al "Pla per a unificar la política financiera de Catalunya" o Pla de s'Agaró, de gener del 1937, on hom pot trobar un conjunt articular de mesures de política urbana inspirades fonamentalment per l'Esquerra Republicana. La coherència del Pla no exclou que l'ambigüitat en fos el tret dominant: "en el Pla de S'Agaró em baig limitar a articular un règim d'interinitat que permetés... per a més endavant, el seu endegament definitiu" (Tarradellas 1938, 44). Com es manifestà aquesta interinitat? Amb la pluralitat —i diversitat— d'or-

tres moviments socials dels que hem parlat: al moviment dels consumidors (llogaters) per a obtenir millors condicions —si més no, de preu— en el producte consumit: l'habitatge. La rebaixa acordada —un 50% per als lloguers inferiors a 201 ptes. un 25% per als lloguers situats entre 201 i 301 ptes.— fou important, “potser excessiva” escriuà Tarradellas, “pero no éser del tot necessària i, àdhuc, per notoriament antieconòmica” (Tarradellas 1938, 43). En efecte, a desgrat de que s'establí una taxa especial per als propietaris d'estatges de lloguers elevats i, per tant, no rebaixats, destinada a formar un fons per “afavorir la construcció de vivendes barates per a ús exclusiu dels obrers”, segons l'exposició de motius del Decret, la rebaixa de lloguers significà la reducció d'una de les principals fonts de financiació de l'economia urbana. Això portaria al que Grijalbo no dubtaria en anomenar “desgavells” (Grijalbo 1937, 163) i que Oltra Picó qualificaria, sense embuts, de lleugeresa: “el Decreto del 12 de Agosto sobre la rebaja de alquileres fue una ligereza” (Oltra 1937, 59).

Si la primera mesura de l'Esquerra fou la rebaixa de lloguers, —favorable als consumidors, perillosa per al sistema productiu—, el pas següent estigué, en canvi, més deslligat dels moviments socials. El 18 de setembre del 1936, quan els partits i sindicats obrers encara no havien entrat al govern de la Generalitat, la mateixa conselleria que havia decretat la rebaixa de lloguers i, al marge, també del Consell d'Economia que ja aleshores tenia una proposta elaborada, promulgava el “Decret creant a Catalunya el Comissariat de l'Estatge”. Les funcions d'aquest Comissariat havien d'ésser, segons el Decret, d'una transcendència considerable. Es tractava de capgirar tota la política econòmica seguida fins aleshores pels propietaris, car, segons es deia a l'exposició de motius: “els fets han demostrat que la construcció privada amb finalitat lucratiua realitzada per una classe determinada no ha servit —deixant de banda l'aspecte explotador— per a satisfer necessitats normals de la població treballadora”.

Fins a aquell moment la política a seguir en el camp de la “construcció privada” era la de les Cambres de la Propietat Urbana. Ara bé, “aquests organismes s'ocupaven exclusivament de la defensa del principi i dels drets de la propietat, especialment davant el Fisc” (id). El decret del 12 d'agost del 1936 dissolgué, donat el seu caràcter de “patronal” i la seva incapacitat per a satisfer la demanda d'habitatges. El Comissariat de l'Estatge, que, en certa forma, havia d'ocupar el lloc de les cambres, tenia, segons l'article 3 del Decret de 18 de setembre, els següents objectius:

- “a) Preparar la labor legislativa que estructurí la nova política social immobiliària.
- b) Assessorar, com a organisme consultiu, el govern de la Generalitat, res-

pecte a les qüestions que li són pròpies.

- c) Resoldre, amb plena jurisdicció, els conflictes que es plantegin entre llogaters i llogadors...
- d) Regular el règim econòmic del Comissariat, determinant les fonts d'ingressos i llur repartiment.
- e) Administrar, directament o per delegació, els bens immobles urbans..."

"Preparar", "assessorar", "administrar", les funcions del Comissariat eren alhora àmplies, complexes i de definició difícil. En el propi decret s'establia una organització addient composta d'una secretaria general, dues seccions i dues organitzacions tècnico-administratives.

Amb la creació del Comissariat, l'Esquerra es proposava la realització d'una sèrie de funcions sense pronunciar-se sobre dues qüestions estratègiques: la propietat del sòl urbà i la creació d'una Caixa Immobiliària com la que proposava el Consell d'Economia de Catalunya.

A curt terme, però, el més greu fou que "les Sindicals que es disposaven a intervenir activament en l'estructuració econòmica del país, cregueren veure un escamoteig en sortir el Decret sense llur conformitat" (Grijalbo 1937, 176-177). A més, "tot seguit, el recel augmentà en córrer la veu que al que venia a fer el Comissariat no era res més que continuar l'obra de l'antiga Cambra de la Propietat, d'on procedien arxius i personal" (177). El conseller Tarradellas explicaria aquests fets així: "la important funció que li havia estat otorgada a aquest Comissariat es veia en gran manera afeblida per la intervenció d'altres entitats que, exercint unes funcions que no eren de llur incumbència i emprant procediments diversos, tendien algunes vegades a l'apropiació dels bens immobles que el Poder Públic havia de mantenir sota la seva tutela" (Tarradellas 1938, 43-44).

Per a l'Esquerra, el procés d'"apropiació dels bens immobles" per part d'"altres entitats" fou un procés que calia, d'alguna manera, tallar, "tallar d'una manera ràpida, enèrgica i radical" (id, 42). Així, si per una banda s'havia manifestat sensible al moviment dels llogaters que demanaven rebaixa de lloguers i assajava la creació d'un Comissariat de l'Estatge, per l'altra banda, no havia capít el moviment de creixement del centre urbà i les necessitats d'espai de la nova estructura político-administrativa.

Tot amb tot, no és fins al "Pla per a unificar la política financiera de Catalunya" o Pla de s'Agaró, de gener del 1937, on hom pot trobar un conjunt articular de mesures de política urbana inspirades fonamentalment per l'Esquerra Republicana. La coherència del Pla no exclou que l'ambigüitat en fos el tret dominant: "en el Pla de S'Agaró em baig limitar a articular un règim d'interinitat que permetés... per a més endavant, el seu endegament definitiu" (Tarradellas 1938, 44). Com es manifestà aquesta interinitat? Amb la pluralitat —i diversitat— d'or-

dres i decrets que, dins del Pla, inserien, d'alguna manera, en la qüestió del sòl. El decret núm. 48 és el que, en aquell moment, fou el més debatut car és el decret que conté el feix de disposicions més important. El nom del decret és prou entenedor: és el "Decret que suspen de moment el pagament de lloguers, nomena una Comissió per a l'estudi del règim immobiliari i que suspen, mentrestant, el funcionament del Comissariat de l'Estatge". Però cal tenir en compte altres normes: les núms. 6 ("Decret que es refereix a la coordinació d'esforços econòmics per a combatre l'atur forçós en relació als Municipis"), 10 ("Decret de creació de la Comissió de Responsabilitats" que substitueix al Comitè d'Apropiacions creat el 5 d'agost), 11 ("Decret que aprova el Reglament de la Comissió de Responsabilitats"), 12 ("Ordre que dicta normes per a la destinació dels immobles apropiats"), 13 ("Decret de creació de la Caixa de Reparacions i Auxilis"), 14 ("Decret pel qual és aprovat el Reglament de la Caixa de Reparacions i Auxilis"), 21 ("Decret pel qual és creada la Comissaria de la Generalitat al Banc Hipotecari d'Espanya"), 22 ("Decret pel qual és creada la Delegació de la Generalitat en el Banc de la Propietat") (Font: Comissariat de Propaganda 1937).

Segons un text annex comunicat pel Departament de Finances, "la suspensió del cobrament de lloguers no perjudica en res els obrers de cap ram, perquè el problema dels jornals els ha resolt la Generalitat sempre que s'ha plantejat per mitjà dels seus organismes financers" (Comissariat... 20). Aquesta opinió no seria, és clar, unànim: segons homes com Oltra Picó: "este decreto (núm. 48) tiene un sentido puramente negativo. Va dirigido exclusivamente contra esta citada Administración Popular Urbana de la CNT, con lo cual tampoco podemos estar conformes porque la administración de las fincas urbanas debe ir a cargo de un organismo que totalice los intereses urbanos de la clase trabajadora y este organismo que totalice los intereses urbanos de la clase trabajadora debe ser el municipio" (Oltra 1937, 61). Per a Joan Grijalbo el fet és cada cop més greu perquè "una altra Conselleria, aquest vegada la de Finances, decreta sense tenir en compte per a res el que està madurant-se (al Consell d'Economia) amb l'ajut i col·laboració de totes les forces antifeixistes..." (Grijalbo 1937, 197).

En definitiva, la Conselleria de Finances, regida pels homes d'Esquerra Republicana hauria, per un costat, desballestat l'intent de resoldre la qüestió del cobrament dels lloguers al marge de la Generalitat, tot assajant de reforçar "les funcions estatals de la Generalitat de Catalunya" (Comissariat... 9) i, per fi, anomenant a una Comissió d'estudi acceptava, a l'article 3er., la possibilitat de municipalitzar la propietat urbana. Ara bé, com remarca Grijalbo, la Comissió estava formada per 40 components (representant a les Conselleries de Finances, Justícia, Economia i Agricultura i als ajuntaments catalans) de forma que "sem-

bla que ha d'ésser d'extrema dificultat que arribi a un acord en breu espai de temps" (Grijalbo 1937, 205). Sobretot si hom té en compte que els partits i els sindicats obrers no estaven representats directament a aquesta Comissió d'estudi.

Aquesta anomalia que s'arrossegava des de finals de juliol no seria resolta fins a l'1 de febrer de 1937. Aquesta data fou la de la promulgació del "Decret nomenant una comissió (Comissió Mixta de Control i Administració de la Propietat Urbana) amb facultat per a llogar, desllogar i reparar immobles" signat pel Conseller primer i de Finances, Josep Tarradellas. La C.M.A.C.P.U. estaria formada per 9 membres: 3 de la Conselleria de Finances, 3 de la CNT i 3 de la UGT. Segons Grijalbo, "la composició per tercers parts que marca el Decret sembla seguir les petjades del projecte de municipalització (del Consell d'Economia) tot i aquest Decret i els anteriors aparentin no acusar l'existència del projecte de Decret esmentat" (Grijalbo 1937, 208).

La trajectòria vacil·lant de l'Esquerra es manifestaria de nou quan el 19 de febrer, Tarradellas promulgava un "Decret ampliant la comissió dictaminadora a que es refereix el decret de 9 de gener", és a dir, la comissió dels 40 creada en el decret núm. 48 del Pla de S'Agaró.

En aquell moment, segons Grijalbo, havia arribat l'hora d'"aclarir el dilema que amb més força cada vegada es plantejava: deslleialtat o ineptitud" (Grijalbo 1937, 211). Amb tot, la C.M.A.C.P.U. creada per la Conselleria de Finances realitzaria una tasca considerable, donats, sobretot, els condicionaments de tot tipus dins dels que hauria d'actuar: Tarradellas (1938), però, també el delegat de la CNT a la Comissió, Zapata (s.a.) en són testimoni.

Aquesta Comissió seria, a la pràctica, la que havia de dirigir el conjunt de processos iniciats pel Decret de Municipalització de la Propietat Urbana. Però aquesta és una qüestió que serà analitzada més endavant resseguint les actes i altres documents de la Comissió. El que cal ara és remarcar que pel març del 1938, la C.M.A.C.P.U. seria disolta per decisió de la Conselleria de Finances i el seu lloc seria ocupat pel Servei d'administració de la propietat urbana (S.A.P.U.).

La finalitat d'aquesta nova modificació de la posició de l'Esquerra en relació a la qüestió del sòl fou explicitada així per Tarradellas: "finalment, i prosseguint el camí emprès d'unificació i de concentració en la nostra mà de tots els resorts, darrerament, i per tal de donar major eficàcia a aquests serveis, vaig decidir disoldre la Comissió Mixta, i he creat dins el Departament de Finances, un organisme que haurà d'encarregar-se de tot el que fa referència a la propietat immobiliària del Municipi de Barcelona. Jo crec que amb aquesta coordinació i amb una direcció única, els serveis de recaptació aniran en augment i que bé podrem aconseguir aquella normalització que a alguns els podrà semblar

impossible...” (Tarradellas 1938, 46). D’aquí, i del testimoni de Zapata (s.a.), és fàcil deduir que la “direcció única” significà la desaparició dels representants dels dos sindicats, CNT i UGT, de la Comissió que deixava així d’ésser “mixta”. El S.A.P.U. seria una secció del Departament de Finances. Les “funcions estatals de la Generalitat de Catalunya” estarien, un cop més, en el primer pla.

“Los camaradas del POUM deben ser en esto radicales e intransigentes”

La proposta del Partit obrer d’unificació marxista sobre la qüestió de la propietat urbana sorgí com a vot particular al projecte presentat per la Vocalia de la Construcció del Consell d’Economia de Catalunya. Josep Oltra Picó, que, abans del 19 de juliol, havia ironitzat sobre els “pobres propietaris” (Oltra 1935) seria el portaveu del POUM en aquest camp. Però els regidors d’aquest partit en alguns municipis catalans i valencians feren, també, propostes diferenciades, encara que amb punts comuns.

La proposta del POUM es fonamentava —com la de la UGT, d’altra banda en una anàlisi teòrica prèvia, que seria, a més, publicada també en forma de llibre. L’anàlisi del POUM, però, no partia de les relacions sistema econòmic-sistema urbà com en el text de Grijalbo —Fàbrigas, ni es centrava en el cicle de producció del sector de la construcció. L’anàlisi partia del concepte de propietat, definida proudhoniantment (Oltra, 1937, 6). L’originalitat de l’anàlisi provenia de la introducció d’uns elements nous com hipoteques (el “Banco Hipotecario de España (...) era un verdadero monopolio con ganancias verdaderamente extraordinarias, solamente comparable a las que realizaba el Banco de España” (id, 11), censos, pensions, contribucions. I si bé es deia que “en general, la propiedad urbana que proporcionaba renta estaba en manos de la grande y de la pequeña burguesía” (9), es considerava que existia sòl urbà i construccions propietat de les caixes d’estalvis que feien que calgués assenyalar que “hay intereses en relación con la propiedad urbana que afectan a una considerable masa de trabajadores y que deben ser respetados” (13-14). Una pista sobre quina era la importància numèrica d’aquesta massa era el nombre total d’imponents de la Caixa d’Estalvis i Mont de Pietat el 30 de novembre de 1936: 264.369, dels quals el 67,6% tenien dipòsits de menys de 500 pessetes. Tot amb tot, les solucions de la política urbana de la socialdemocràcia alemanya i del austromarxisme eren explícitament (18) rebutjades pel POUM que es proposava una solució radical, intransigent. Quina era aquesta solució? Una lec-

tura del projecte de decret de municipalització —en 27 articles⁶— de gener de 1937 respon, plenament, a la qüestió. En primer lloc, es proposa la municipalització de la propietat urbana. Municipalitzar —com proposa la UGT per mitjà del Vocal de Construcció— i no nacionalitzar, és a dir, posar la propietat a mans de la Generalitat.

En els articles 2 i 3 del projecte es classifica la propietat urbana en 2 grans grups: la propietat destinada a usos productius o de serveis i la destinada a habitatge. Aquest segon grup és deïdit en 6 subgrups: a) finques utilitàries (le utilitzades per llurs propietaris), b) finques rendables (que produeixen renda a llurs propietaris), c) utilitàries-rendables (aquelles finques que, pel sistema del rellogar, proporcionen una renda als propietaris que en són, alhora, usuaris), d) socials (que són les ocupades per Col·lectivitats polítiques, culturals i/o sindicals de la classe treballadora), e) oficials (destinades a serveis del sector públic local, regional o central) i f) mixtes (que presenten, alhora, característiques dels grups anteriors).

Aquesta classificació és clau car permetrà afinar considerablement a l'hora d'establir els diferents *drets d'ocupació* que han de substituir els antics lloguers. Per a la gestió del sòl, el projecte del POUM —tal com ho fa el de la UGT— estableix una Caixa Immobiliària regida per representants de l'ajuntament, de la CNT i de la UGT, composta per una Secció administrativa i una Secció tècnica. Si la Secció tècnica tindrà funcions de construcció (conservació, sanejament, adaptació, renovació) d'edificacions, les funcions de la Secció administrativa giraran entorn a la incautació, classificació i valoració del sòl, primer, i a la liquidació dels drets d'ocupació, tot seguit. Què són els drets d'ocupació? Són el nou concepte del lloguer que es fixa a partir de quatre elements: de la suma de quatre taxes (taxa de situació, taxa d'edificació, taxa de salari, taxa d'assegurança). La taxa de situació, que es fixarà per m² ocupat, estarà en funció de la zona en la que estigui localitzada la finca i de l'alçada de l'habitatge. Transitòriament serà útil la classificació fiscal de carrers de 1^a, 2^a, 3^a... categoria. Aquesta taxa, doncs, correspon a un cert tipus de renda diferencial, però aquest concepte no és al·ludit en el text d'Oltra (i sí, en canvi, en el de Grijalbo). La taxa d'edificació es deduirà del 3% del valor de cada finca en proporció de la superfície ocupada segons la fórmula:

$$Te = \frac{V \times 3 \times So}{100 \times St}$$

6. Segons la versió inclosa a La Batalla (1937), car, el recull d'Oltra (1937), els articles són 26: l'article 21 numera, també, per error tipogràfic al 22.

a on:

Te = Taxa d'edificació
 V = Valor de la finca
 So = Superfície ocupada
 St = Superfície total

Font: Oltra 1937, 23

El destí d'ambdues taxes serà diferent: la massa monetària recollida per la taxa de situació —taxa que podrà ésser antificialment variada anyalment— serà destinada a obres d'infraestructures generals (de sistemes) i a pagar impostos creats per la Generalitat. En canvi, la taxa d'edificació serà constant, mentre no varii *So* i serà dedicada per la Caixa Immobiliària a la financiació de la construcció. La taxa d'edificació deurà ésser pagada fonamentalment per les finques rendables i per les utilitàries-rendables. Es a dir: les finques utilitàries no pagarien, segons el projecte, taxa d'edificació, car es suposa que moltes “por su valor escaso y pertenecer a trabajadores que han podido adquirirlas durante largos años de ahorro, deben eximirse del pago de determinadas tasas” (Oltra 1937, 27).

La taxa de salari s'aplicarà a partir d'un límit mínim sobre el total de salaris ingressats pels treballadors que comparteixen un mateix habitatge. S'establiria una taxa progressiva en relació al salari. El destí d'aquesta taxa fora alimentar una Caixa d'assistència social anexas a la Caixa Immobiliària destinada a la subsistència dels antics propietaris incapacitats per al treball productiu.

La taxa d'assegurança ha de substituir tot el sistema d'assegurances contra incendis, explosions, etc. existents. Seria l'única taxa pagada en concepte de dret d'ocupació per les finques dels subgrups d) i e) de la classificació establerta inicialment. En el projecte es preveu la creació a mig terme d'una Caixa de Compensació de les Assegurances de finques urbanes de Catalunya a la que es destinarien els ingressos obtinguts per la taxa d'assegurança i que estaria adscrita a la Federació de Municipis de Catalunya (Oltra 1937, 28).

Per sota del radicalisme verbal amb el que fou presentat, aquest projecte és un treball que cospa la complexitat del problema del sòl urbà. L'alternativa que proposa inclou, dins d'un marc general (municipis, federació de municipis) prou adaptable, elements suficientment capaços d'ésser matisats. Gairebé caldria parlar de proposta flexible i oberta: els diferents tipus de taxes que componen els drets d'ocupació són susceptibles d'usos diversos i alternatives que queden ben lluny de l'elementaritat de les propostes dels sindicalistes apolítics.

A banda del projecte presentat al Consell d'Economia, el POUM va

animar els debats entorn a la municipalització d'alguns consells municipals. Possiblement, el cas de Badalona sigui el més important, encara que és exagerat parlar de "Municipal Socialism in Badalona" (The Spanish Revolution 1936). En qualsevol cas, el 13 de novembre de 1936 fou aprovat pel ple de l'ajuntament de Badalona un decret que en el seu article 1 declarava de propietat municipal, tots els immobles, solars i terrenys urbans de la ciutat. En altres articles s'establia l'úsdefruit dels fins aleshores propietaris d'un sol habitatge, es preveia l'assignació d'una renda equivalent al salari mig d'un obrer als propietaris sense cap altra renda que la del sòl, s'augmentaven els lloguers vigents un 25% en concepte d'impost de guerra i es definien els lloguers a pagar per als estatges no dedicats a habitació. La gestió era encomenada a la Conselleria de l'Habitatge que, a tots els efectes, dividiria el terme municipal de Badalona en 8 zones o districtes. Ara bé, les noves construccions serien proposades per una ponència formada pels consellers de l'habitatge, de serveis públics i d'assistència social. Les obres serien realitzades pel Sindicat de la Construcció i els treballadors d'oficina de la Conselleria de l'Habitatge provindrien del Sindicat Mercantil (CNT) o del C.A.D.C.I. (UGT) (Font: Oltra 1937, 48-50).

El POUM presentà també les bases per a la municipalització en un nucli agrícola: el Pont de l'Armentera (Alt Camp). En el decret aprovat el 15 de desembre de 1936 es classificava la propietat urbana segons els usos en: a) habitació, b) magatzem, despatx, fàbrica, c) solar, cort. La propietat inclosa als usos b) i c) passava íntegrament a la comunitat municipal. Per a a), en canvi, s'establia una certa casuística que comprenia propietaris, usuaris i veïns, forasters. (Oltra 1937, 53-55).

El POUM, amb arrels, també, al País Valencià, fou el promotor d'una proposta de municipalització de l'estatge per a Castelló de la Plana que seria presentada l'11 de desembre de 1936. L'interès d'aquesta proposta —no: acord, com a Badalona o a Pont de l'Armentera— rau en la seva exposició de motius. En primer lloc s'assenyala la necessitat d'utilitzar el marc legal existent i, en concret, els articles 133 i 134 de la Llei municipal que preveuen la possibilitat de que sigui municipalitzat el servei de l'estatge. En segon lloc es donen cinc arguments a favor de la municipalització: Un) Es un benefici econòmic per a la comunitat, Dos) Es la forma de satisfer la diversitat de necessitats d'estatge dels habitants de la ciutat, Tres) S'obre la possibilitat d'una regulació "equitativa" dels lloguers, Quatre) Serà un factor —decisiu— per a resoldre la crisi del sector de la construcció, i l'atur que implica, crisi que és provocada pels "propietarios-capitalistas... con sus absurdos temores y criminal retraimiento", Cinc) Permet a l'ajuntament la realització dels seus plans d'higienització de l'estatge i d'"ornato público" (Font: Oltra 1937, 51-52). Aquests cinc arguments sintetitzen amb senzillesa tota la

diversitat del(s) debat(s) entorn a la gestió del sòl i de l'estatge: si bé l'accent és posat en el quart (la sortida a la crisi de la construcció), es parla, també, de les necessitats d'estatge i d'higienització i "ornato público", és a dir: urbanització, quelcom fonamental.

El projecte de la UGT: la base del Decret

Fins a l'estiu del 36 parlar de sindicat obrer, a Catalunya (i, també, al País Valencià) era parlar de la Confederació Nacional del Treball i parlar de sindicalistes (i de llurs formulacions) era parlar de Salvador Seguí, Angel Pestaña, Joan Peiró, Joan García Oliver, Buenaventura Durruti. Així, quan ens ha calgut analitzar la posició dels treballadors urbans en front a la crisi de l'habitatge dels anys 1917-23, l'anàlisi dels textos aplegats de Salvador Seguí ha estat bàsica. Els socialistes només ha estat possible trobar-los a una conferència governamental celebrada a Madrid (cf.: Francesc Roca: *Política econòmica i territori a Catalunya, 1901-1939*. Barcelona, Ketres, 1979).

Els fets del 19 de juliol serien el detonant d'un procés en gestació destinat a tenir èxit: el de la reunificació dels corrents socialistes que s'havien definitivament separat en iniciar-se la dècada dels anys 20⁷. De fet, les tesis de 1935 (U.S.C. - P.C.P. 1935) que analitzem a un altre lloc (Artal 1936) demostraven plenament la maduresa del procés. L'èxit del PSUC, però, encara no ha estat estudiat: "algun dia els historiadors explicaran el fenomen fabulós del creixement d'un partit que al cap de nou mesos d'ésser fundat tenia centenars de milers d'adherents" (Ciriaci 1976, 62). En qualsevol cas, l'èxit del PSUC fou paral·lel a l'èxit de la UGT de Catalunya (I es fa difícil, en l'estat actual de les investigacions, saber a qui —partit o sindicat— correspon en una major proporció l'èxit, car el sindicat, "la UGT era el lloc civilitzat on hi havia els estudiants, els mestres, els escriptors, els artistes, els professionals..." (Ciriaci 1976, 133).

Fou el projecte de municipalització de la propietat urbana de la UGT de Catalunya el que seria finalment adoptat pel govern de la Generalitat. Això significa que fou la UGT —i el PSUC— la força que de juliol del 36 a juny del 37 passaria del no-res a l'hegemonia política i cultural. El pes fonamental en l'elaboració d'una política de sòl, de la "nova economia urbana", que Sert va definir (1937), fou suportat pel De-

7. Tal com ha estat escrit des d'un òrgan del PSUC, "Cal fer atenció al fet que la formació del nostre partit (el PSUC) va constituir la primera experiència arreu del món en el sentit de superar la històrica escissió del moviment socialista internacional de l'any 1918. Es una experiència sobre la qual els partits socialistes i comunistes que avui es plantegen la unitat política hauran de reflexionar seriosament" (Broç 1976, 14).

partament de Construcció del Consell d'Economia dirigit per Joan Grijalbo. Ara bé, dins de la UGT, gent i grups ben variats contribuïren al debat. Si homes com Josep Torres Clavé i Francesc Fàbregas partien, sobretot, de l'anàlisi dels problemes de l'ordenació de l'espai en la societat industrial, els treballadors del sindicat de la construcció es centraven en la qüestió de l'atur (González 1936, 4-5), i els del sector financer introduïen noves precisions, nous matisos. En efecte, seria al portantveu dels treballadors de banca i borsa de la UGT on hom podia llegir que "al nostre entendre, municipalització no vol pas dir que el municipi substitueixi el propietari en el dret de propietat, sinó que equival a convertir l'estatge en un servei municipal" (Trebor 1937, 15). El "nou concepte de l'estatge" de que parlava Torres Clavé (1937) era, deixant a banda l'adopció d'un model concret com el de la Casa-Bloc, convertir l'estatge en servei municipal. De fet, aquest pas conceptual tan simple, aparentment, no seria acceptat plenament fins als darrers anys (vegeu: *Casa: vertenza di massa* (Achilli 1972) i *Lo spreco edilizio* (F. Indovina 1972).

Durant un lapse de temps relativament llarg (agost 1936 - febrer 1937) i pel que fa a la qüestió del sòl urbà, el govern de la Generalitat ignorà el Consell d'Economia i, per tant, les propostes de Joan Grijalbo. Això és el que es despren del testimoni de tots els protagonistes (Grijalbo 1937, Oltra 1937, Tarradellas 1938). Durant aquest temps el Consell, a partir de les propostes del Departament de Construcció, elaborà dos projectes de decret per a una correcta gestió del sòl urbà en un període de transició. El primer projecte és —dins del mes de setembre— d'una data anterior a la creació del Comissariat de l'Estatge proposada per la Conselleria de Justícia a mans d'ERC. En aquest primer projecte es creava la Caixa Immobiliària, adscrita a la Conselleria d'Economia, que tenia com a funcions més importants "l'administració de la propietat urbana i la realització d'operacions de crèdit" (article 2) i, en concret es deia que "els seus serveis (de la Caixa) tindran caràcter obligatori i, per tant, no està autoritzat per a cobrar lloguers ningú que no ho sigui prèviament per la Caixa Immobiliària" (article 3). Es preveia dedicar entre un 25 i un 50% dels ingressos obtinguts en concepte de lloguer a la financiació del sector de la construcció. La creació d'una caixa d'aquest tipus era un pas endavant en relació a les propostes inicials d'expropiació de cases amortitzades (Treball 1936a, 1936b). En comptes d'un Comissariat de l'Estatge sense recursos com el que crearia l'Esquerra, la Caixa Immobiliària hauria significat un pas decisiu en el camí de la municipalització. La no presa en consideració d'aquest projecte de la UGT obrí el pas a actuacions tan confoses com les de l'Administració Popular Urbana (Font: Grijalbo 1937, 160-162).

El segon projecte de decret elaborat pel Departament de Construc-

ció del Consell d'Economia és anterior al Pla Tarradellas. Amb variacions poc importants, aquest projecte serà el que esdevindrà Decret de municipalització sis mesos més tard. Quins són els trets fonamentals d'aquest segon pas donat per la UGT i aprovat pel Consell d'Economia? En primer lloc, es proposava el traspàs de la riquesa urbana de mans dels propietaris a mans dels municipis. La territorialitat del sòl urbà aniria parella a la dimensió territorial de cada terme municipal de l'antic Principat de Catalunya. L'única excepció foren les finques usades per llurs propietaris o aquelles que originessin menys de 50 ptes. mensuals de renda. (Al Decret aprovat l'11 de juny, aquesta quantitat seria ponderada en funció del tamany de la població: fins a 25 ptes. als municipis de menys de 15.000 hab., fins a 50 ptes. a la resta excepte Barcelona, fins a 100 ptes. a Barcelona. Font: Conselleria d'Economia 1937c).

Així, front a la proposta de sindicalització de la CNT i front a la no-solució d'ERC, la UGT proposava municipalitzar (El POUM feria la mateixa proposta, pràcticament, al mateix temps).

En segon lloc, la gestió del sòl de cada municipi era encomanada a una agència municipal autònoma denominada Caixa Immobiliària. (Aquesta agència ja havia estat proposada per la UGT a començament de setembre de 1936. El POUM utilitzaria la idea i el nom concret —Caixa Immobiliària— en el seu projecte). El Consell directiu de les Caixes estaria format per dos tipus de membres: representants del consell municipal, en nombre d'un terç dels membres i representants de les dues sindicals, en nombre de dos terços del total.

Pel que fa a la compensació de la propietat particular, les Caixes Immobiliàries amortitzaran l'antiga propietat. Com i, sobretot, quan? Aquestes són, a l'època, les (aparentment) veritables pedres de toc de qualsevol projecte per a capgirar la propietat del sòl. La UGT proposà que les Caixes emetessin Cèdules Immobiliàries "nominatives, inembargables i intrasferibles", destinades als propietaris no declarats facciosos, pel valor —amb deduccions— de les finques. Les deduccions foren: un 5% destinat a millorar les condicions d'habitabilitat i/o de funcionament industrial o social, una quantitat destinada a l'impost general de guerra i, ben entès, el valor de les hipoteques que gravin la propietat. La possessió d'aquestes Cèdules donaria uns drets: el 2% anyal durant 50 anys, segons el projecte (Oltra 1937, 30), el 4% durant 25 anys, segons el Decret aprovat finalment. En cap cas, la percepció de les quotes d'amortització podria excedir les 1.000 ptes./mes. (En el Decret, aquesta quantitat és ponderada: 200 ptes. a les poblacions de menys de 5.000 habitants, 400 ptes. a les poblacions de 5.000 a 15.000 habitants, 600, a les de més de 15.000 excepte Barcelona, 800 a Barcelona).

En quart lloc, el projecte de la UGT s'encarava amb els problemes econòmics de l'ocupació (de l'ús) de finques. Per un costat, es fixaven

—entre la Caixa i l'ocupant— uns contractes d'ocupació en els que s'estipulaven les condicions i drets d'ocupació, que substituïen l'antic lloguer. Per altre, es fixava l'orientació a seguir per les inversions a realitzar amb els ingressos procedents dels drets d'ocupació. Un petit percentatge d'aquests ingressos era destinat a nodrir un nou i unitari impost de la construcció, dit Impost de l'Estatge en el Decret finalment aprovat l'11 de juny. Ara bé, si en aquest punt les diferències de fons entre el projecte i el Decret són mínimes, les diferències del detall de l'articulació són molt nombroses. La claredat del Decret, en aquest punt, és molt superior a la del projecte i, per tant, té més sentit estudiar, directament, el Decret.

Les crítiques concretes al projecte de la UGT foren escasses. De fet, es referiren a un sol punt: la compensació a l'antiga propietat. I foren, en aquest punt, de dos tipus: formals i de fons. A Oltra Picó no li va plaure la fórmula de les Cèdules immobiliàries. Si “en verdad no es exagerado el tipo de amortización propuesto”, en canvi “es la fórmula misma la que no podemos aceptar...” (Oltra 1937, 33). L'Esquerra, en canvi, critica una qüestió de fons: la no presa en consideració del fenomen inflacionista que podia reduir les quotes d'amortització de 1.000 ptes./mes. Així, Vicenç Bernades formularia el vot particular d'ERC al Consell d'Economia en el que s'expressava que la quantitat estaria lligada a l'índex oficial del cost de la vida. Segons l'Oltra i en ple procés d'intencions, “el compañero Grijalbo quería engañar al ciudadano Bernades” (id). Folklore gauchista a banda, el projecte de la UGT fou el que sintetitzava millor la resposta a un conjunt de demandes noves, lligades a la construcció d'una nova societat.

El “Decret de l'11 de juny del 1937”

El Decret de municipalització de la propietat urbana que seria aprovat, per fi, fou una adaptació del projecte presentat per la UGT. La importància formal acordada al decret i la complexitat dels camps sobre els que incidia es podria deduir del fet de que aparegués com a decret conjunt de la presidència del govern (Ll. Companys) i de les conselleries d'economia (V. Mas), finances (C. Martí i Feced) i justícia (R. Vi-diella). La data d'aparició —11 de juny de 1937— és ben explícita de les dificultats trobades en el camp de la política urbana pel Consell d'Economia, car, tal com es dedueix de la lectura del llibre de Grijalbo i Fàbregas, entre setembre i desembre de 1936 havia estat confeccionat, per iniciativa de la UGT i dins del Consell d'Economia, un projecte de decret molt semblant al que seria aprovat mig any més tard. De fet, l'article de Grijalbo, el núm. 2 del “Butlletí de la Conselleria d'Econo-

mia", ja contenia l'essencial del Decret que no seria aprovat fins més tard (Grijalbo 1937). L'origen de les dificultats trobades en l'aprovació del Decret cal cercarlo tant en la línia oscil·lant i dilatòria de la Conselleria de Finances (i d'ERC) obsessionada pels intents sindicalitzadors dels ce-netistes com en el caràcter de llarg terme de la política urbana que no forçava —com en el cas de la política industrial— a l'adopció de mesures a curt terme.

Es precis, però, analitzar el contingut intrínsec del Decret, fent abstracció de les circumstàncies que retardaven la seva aprovació. El text del Decret⁸ es compona d'un preàmbul relativament ampli i dels següents capítols:

Capítol I: Municipalització de les finques urbanes.

Capítol II: De les Caixes Immobiliàries.

Capítol III: Compensació de la propietat particular.

Capítol IV: Amortització dels gravàmens i càrregues de les finques urbanes.

Capítol V: Drets d'ocupació. Unificació de tributs.

Articles transitoris.

El preàmbul conté una explicació justificativa de la política seguida pel govern (i, doncs, per ERC) des de l'estiu del 36. Comença, en efecte, amb les següents paraules:

"En iniciar-se la sublevació feixista, el Govern de la Generalitat no vacil·là en reduir la renda de la propietat urbana, interpretant el desig del poble d'alleugerir-se d'una de les explotacions que més feixugament pasava sobre d'ell.

Però en fer-se ressó de la voluntat del poble, el Govern no ignorava les conseqüències que ineludiblement havia de portar aquella disposició (...) era lògic que l'estancament en el ram de la construcció s'accentués de dia en dia".

Hi ha una referència única el decret de 12 d'agost i cap al reguitzell legislatiu posterior. De fet, ho hem vist, aquell decret responia a un determinat moviment social: el dels consumidors (en aquest cas llogaters) d'un bé —l'estatge— que era precis, però, reconvertir en un servei públic. No es tenia en compte ni la preocupació dels treballadors de la construcció per a sortir d'un atur creixent ni la transformació del C.B.D. (i, com a conseqüència, de l'articulació fonamental del sistema urbà de Barcelona i, a una altra escala, de moltes ciutats catalanes).

8. Publicat al D.O.G. el dia 18.6.1937, inclòs al recull de Fàbregas i Grijalbo (1937), però no al d'Oltra (1937), n'hi ha una edició a part (Conselleria d'Economia 1937c) i se'n feu ben aviat una edició castellana inclosa com a apèndix al llibre de Luelmo (1937). Les cites del text del Decret corresponen, doncs, a qualsevulla de les edicions citades i, per tant, indicarem únicament, el número de l'article que correspongui.

En el preàmbul, la qüestió de la municipalització és presentada, de fet, com una resposta al moviment dels treballadors de la construcció per a conseguir la plena ocupació. De fet, la intencionalitat última del projecte de la UGT anava més enllà: “la municipalització no és el tot; és tan sols la iniciació” s’havia escrit (Fàbregas 1937, 214). La lectura del preàmbul no dóna peu, però, a una interpretació d’aquest tipus. Hi ha, però, un moment en el que s’alludeix a les rendes diferencials de situació en el que es produeix un salt a un nivell teòric diferent:

“(…) si es considera que el rendiment de la propietat urbana no depèn exclusivament de la inversió de capital, sinó que està íntimament relacionat amb el seu emplaçament dintre del Municipi, factor que no és fruit de l’esforç del propietari, arribem a la conseqüència que el més indicat per a beneficiar-se és el mateix Municipi”.

A remarcar: es parla, encara, d’“esforç del propietari” com a legitimació de la propietat. L’“emplaçament”, però, és a dir, la localització és una variable aliena al propietari. Es funció de l’activitat col·lectiva en un espai determinat.

El Capítol I del Decret estableix les dades centrals de la municipalització. Són municipalitzades les finques lucratives (“aquelles que produïen renda al seu propietari” art. 1), les finques filantròpiques (“aquelles que són utilitzades per altra persona que el seu propietari sense pagament de renda o de lloguer” art. 1). S’exceptuen de la municipalització les finques utilitàries (“aquelles que siguin utilitzades directament pel seu propietari”) i un segment de les utilitàries-lucratives: el format per les finques de rendes baixes: fins a 25 ptes. en els municipis de menys de 15.000 hab., fins a 50 en els altres, fins a 100 a Barcelona. Així, si bé les tipificades “cases de lloguer” són municipalitzades, no ho són, completament, les “cases de lloguer” en les quals hi visqui el propietari. En aquest segon cas només hi haurà municipalització per a les cases d’alt nivell (o molt grans).

Aquesta fórmula era paral·lela a la d’excloure de la col·lectivització les empreses de menys de 50 treballadors i tenia una mateixa finalitat: protegir i, fins i tot, estimular la petita propietat considerada no com a mal menor sinó com a element constituent de la nova economia.

El capítol II és pràcticament el mateix que el corresponent del projecte de la UGT. Les Caixes Immobiliàries hi apareixen definides com a les agències públiques municipals —amb una representació sindical important: dos terços del Consell Directiu representarien a la CNT i a la UGT, “proporcionalment al nombre d’afiliats a cada una de les centrals sindicals a la localitat” (art. 4)— que tenen com a objecte la gestió del sòl urbà i de les edificacions existents i futures. Es precisà subratllar la dimensió territorial de les funcions que serveixen per a definir les Cai-

xes. Així, les Seccions administratives de les Caixes tindrien, entre altres, la funció de distribució —i redistribució— de les finques, classificant-les en els següents grups: a) estatges, b) ús industrial, c) “finques destinades a agrupacions socials (Sindicats, Cooperatives, Mutualitats, Societats culturals, etc.)”, d) serveis públics. El relleu tipogràfic donat al grup c) no és accidental, car és comú a tots els projectes donar pes als equipaments col·lectius autogestionats, de llarga tradició al país i instruments de la nova hegemonia política, econòmica i cultural.

D'altra banda, les Seccions tècniques de les Caixes tindrien cura de:

- “a) Conservació, reparació, sanejament i adaptació d'edificis.
- b) Construcció de les seves edificacions” (art. 6).

Aquesta doble tasca és ben significativa: les Caixes tindrien cura del “urban renewal” (ode la “reforma interior”) entesa més com a sanejament i adaptació del patrimoni construït que com a substitució d'edificacions i rezonificació social. I, és clar, les Caixes dirigirien —en connexió amb els agrupaments col·lectius de la construcció, tal com preveu Grijalbo en el seu diagrama (Grijalbo 1937)— les noves construccions que, en un sòl municipalitzat i gestionat per elles mateixes— obeirien forçosament a un pla de conjunt.

El capítol III recull, també gairebé íntegrament, el contingut del capítol corresponent dins del projecte de la UGT. No hi haurà cap compensació per als propietaris considerats facciosos per sentència dels Tribunals Populars i sí, en canvi, per als propietaris no-facciosos. Per a aquests, les Caixes “disposaran a nom dels antics propietaris de les finques municipalitzades, Cèdules Immobiliàries pel valor que tenien les finques el 30 de juny del 1936 (...)” (art. 10). Les Cèdules donaran uns interessos del 4% anual durant 25 anys però, en general, no podran excedir unes quantitats que oscil·len entre les 200 ptes. mes a les poblacions de menys de 5.000 hab. i les 800 ptes./mes a Barcelona. En definitiva, doncs, la compensació serà una renda —no excessiva— durant 25 anys, que no seria proporcional, a partir d'unes quantitats prefixades al valor de la propietat expropiada.

Restava el problema dels solars sense edificar. La solució adoptada —al darrer paràgraf de l'art. 10— és la següent: els solars són municipalitzats, és clar, però els seus ex-propietaris rebran Cèdules Immobiliàries pel valor que consti en escriptura pública els propietaris de solars sense construir sortiran, doncs, força més mal parats que els propietaris de cases en l'aplicació del Decret.

En el capítol IV —breu— es declaren abolits els censos de tot tipus que encara graven la propietat urbana i, a efectes de compensació, s'estableix que les hipoteques s'amortitzaran, també amb Cèdules Immobiliàries.

El capítol V és el que representa un major nombre de novetats formals en relació al projecte de la UGT. Inclou, a més, 10 dels 27 articles de que es compona el Decret. En el primer article (art. 15) del capítol s'estableix que les Caixes Immobiliàries seran les úniques entitats amb capacitat per a autoritzar l'ocupació de finques urbanes i que "extendran com a comprovant i per duplicat els corresponents contractes d'ocupació". Les Caixes realitzaran, així mateix, una mena de cens de "finques disponibles" que, evidentment, es farà públic i es renovarà constantment. Aleshores les sol·licituds que es presentin seran ateses segons l'ordre de presentació, i "únicament es consideraran com a circumstàncies atenuants d'aquest rigor en el torn d'ocupació: a) La menor importància de les obres d'adaptació, quan la finca hagi de sofrir reformes, i b) El grau d'interès públic quan es tracti d'una indústria" (art. 21).

El Decret tallava hàbilment la qüestió dels rellogats: "cap ocupant no té dret a rellogar totalment o parcialment la finca que és objecte del seu contracte d'ocupació: podran, però, mancomunar-se dos o més ocupants per a sol·licitar una ocupació, en aquest cas el contracte serà estès a nom de tots els mancomunats" (arts. 23).

L'antic lloguer i tots els impostos sobre la propietat urbana seran substituïts per uns "drets d'ocupació". Aquests drets es compondran d'uns "drets de situació" (= "quotes per m² de terreny ocupat (...) que variarà segons zones que establirà cada Ajuntament (...)") i "drets d'edificació" (= "un tant per cent del valor de construcció").

Dels ingressos obtinguts mitjançant els drets d'ocupació se'n farà el següent desglossament: "a) Amortització, b) Conservació i adaptació, c) Risc (incendis, explosions, etc.), d) Administració, e) Noves construccions, f) Impost de l'Estatge, g) Impostos a la Generalitat i a l'Estat, que quedaran a càrrec de la Caixa Immobiliària" (art. 16). Aquest desglossament té un cert interès: els ingressos destinats a b), e) i la part que correspongui de a) seran destinats íntegrament al ram de la construcció, "mentre no estigui absorbit totalment el nombre de parats d'aquest ram". D'altra banda es crea l'Impost de l'Estatge que substitueix a tota la llarga llista d'impostos relacionats d'alguna forma amb la propietat urbana. L'Impost de l'Estatge serà un x% dels drets d'ocupació.

Pel que fa a les noves construccions en solars edificables, el Decret preveu una sèrie de possibles situacions. La primera és la possibilitat d'ocupació provisional d'un solar. El permís i el contracte d'ocupació fixant els corresponents drets d'ocupació serà concedir "a condició d'ésser anul·lable fàcilment per part de la Caixa Immobiliària quan el solar hagi de destinar-se a noves edificacions" (art. 19).

La segona situació és la que es produeix quan una persona natural

o jurídica es proposa construir una edificació per al seu propi ús (“edificació de caràcter utilitari”). El Decret estableix que “tota persona natural o jurídica (...) té dret a disposar d’un solar o part de terreny que no estigui ocupat o compromés” (art. 20). En aquest cas, la Caixa Immobiliària corresponent proporcionarà el solar sense cobrar cap mena de drets.

La tercera situació és la de les finques utilitàries construïdes en solars o parts de solars proporcionats per la Caixa Immobiliària. En aquest cas, només es pagaran com a drets d’ocupació la part que correspongui de “drets de situació”.

Una quarta possibilitat es dona quan la sol·licitud d’un solar provingui del sector públic local, regional o estatal. En aquest cas no es pagaran cap mena de drets. No hi ha, però, en el Decret criteris que fixin quins solars es proporcionen a qui. De fet, aquesta part de l’articulat havia de posar sobre la taula la qüestió del planejament urbanístic i de la renovació de les ordenances municipals. La introducció d’una nova lògica en l’ocupació i l’edificació del sòl urbà havia de produir un tipus de ciutat diferent. Calia deixar el nou creixement urbà a mans d’un mercat no-capitalista en el que ciutadans amb desig d’ocupar un estatge o un solar o d’edificar-se una casa pròpia entressin en competència —de rapidesa en la sol·licitud— entre si i amb un sector públic creixent? Els criteris assenyalats per a tenir preferència en l’ocupació d’un estatge, a més de la rapidesa, que eren la petitesa de les obres d’adaptació o l’“interès públic” d’una indústria serien suficients? La manca de criteris per a distribuir els solars sense edificar fora operativa a mig terme?

Sembla evident, que la municipalització no era més que un primer pas. El següent fora el de l’elaboració democràtica d’un(s) pla(ns) territorials(s) que es poguessin sotmetre a revisions periòdiques i al control popular. Ara bé, el Decret forçava a això tot establint unes regles del joc noves en el que els estímuls ja no eren l’obtenció de rendes del sòl o de beneficis industrials sinó la satisfacció de necessitats individuals i col·lectives molt diverses. D’això n’eren ben conscients els autors del Decret (per exemple: Grijalbo 1937).

Un dels articles transitoris del Decret té, des del punt de vista de la seva aplicació immediata una importància certa: “mentre no siguin creades les Caixes Immobiliàries (...) les seves funcions seran exercides amb caràcter interí per la Comissió creada pel Decret del 1er. de febrer de l’any corrent (...)”. A curt terme, doncs, la C.M.A.C.P.U., de la que ja hem parlat, feria algunes de les funcions de les Caixes Immobiliàries.

La tasca de la C.M.A.C.P.U.

La Comissió mixta Generalitat-Sindicats creada per decret d’1 de

febrer de 1937 fou, ho hem vist, el primer pas en la intervenció dels sindicats obrers en la gestió del sòl urbà. Amb aquest decret, el govern de la Generalitat recollia, en part, les propostes que el Consell d'Economia feia des del setembre de 1936. De fet, la Comissió tindria alguna de les funcions de la Caixa Immobiliària que Joan Grijalbo, en nom de la UGT, havia proposat 5 mesos abans.

El 15 de febrer eren anomenats els 9 membres de la Comissió. Foren, per la Generalitat: Josep M. Escofet i Milà, que actuaria com a secretari i com a portantveu del Conseller de Finances Josep Tarradellas, Joan Baptista Subirana, arquitecte, ex-membre del G.A.T.C.P.A.C. i col·laborador en el projecte de ciutat verda de Madrid, i l'aparellador Joan Lombas; per la CNT entrarien a formar part de la Comissió els treballadors del ram de la construcció Francesc Palmer Elias, Claudi Garcia Sandòval i Antoni Zapata Cordova; per la UGT serien anomenats Josep Torres Clavé del G.A.T.C.P.A.C., co-autor del Pla Macià, l'administrador de finques Ricard Solà Bauló i el paleta B. Claramunt. Com a conseqüència de l'aprovació del Decret de Municipalització de la propietat urbana, l'Ajuntament de Barcelona acordà, en sessió de 12 d'agost de 1937, anomenar tres representants a la Comissió: foren els consellers municipals Marià Martínez Cuenca, Magí Cabruja i Albert Arís. La Comissió Mixta, doncs, estava formada per gent de procedència, d'ideologia i de status social molt divers però que tingueren en comú l'obsessió per a bastir, per primera vegada en la història de Barcelona, un òrgan de gestió col·lectiva del sòl urbà. En paraules de Torres Clavé: "el sistema bàsic de l'administració de la propietat que s'ha seguit és un sistema eminentment col·lectiu, en el que el conjunt d'ingressos que s'obté del lloguer dels immobles de la ciutat serveix per a fer front al conjunt de despeses que les diferents càrregues originen" (Acta de la sessió de la C.M.A.C.P.U. del 22.7.37). La Comissió mixta havia de substituir a nivell tècnic i administratiu (i no, pel moment, en el pla jurídic) als milers d'antics propietaris: havia de gestionar —és a dir: llogar, desllogar, equipar, redistribuir— les 57.500 finques urbanes de Barcelona. El salt a realitzar per la Comissió mixta era múltiple: quantitativament totes les finques urbanes de Barcelona pasaven a ésser dirigides per un sol òrgan de gestió, qualitativament la gestió havia d'ésser orientada per una lògica diferent a la del període anterior: ja no es tractava d'augmentar, pels procediments legals i/o ilegals que fos, les rendes de la propietat, sino de satisfer col·lectivament necessitats col·lectives. Hi havia necessitats d'estatge (com a habitació, però, també, per a serveis) i necessitats de producció en el sector de la construcció. Aquesta nova lògica era aplicada per uns homes nous: treballadors de la CNT i de la UGT, tècnics i funcionaris de la Generalitat substituïen als propietaris i a llurs agents i administradors.

Orgànicament, la Comissió mixta es dividí en 3 seccions amb notable autonomia funcional: la Secció administrativa, formada per Escofet, Palmer i Solà (i, més tard, Martínez), la Secció d'arrendaments, formada per Subirana, Garcia i Claramunt (i, Arís), i la Secció tècnica, formada per Lombas, Zapata i Torres Clavé (i, Cabruja). Territorialment, la Comissió mixta dividí el terme municipal de Barcelona en 10 zones en cadascuna de les quals instal·là unes delegacions de les diferents seccions. La divisió seguí uns criteris deslligats de la tradició administrativa i relacionats, en canvi, amb factors com equidistància, homogeneïtat, accessibilitat. Potser la novetat relativa d'aquesta divisió —com la d'una que feu la UGT el 1934 (Galera 1973, 346 i 495) fou la desgregació de l'Eixample: els antics municipis (Sants, Les Corts, Gràcia, Sant Martí) recobraven segments de l'Eixample pròxims a ells. La zona 9 —el centre de l'Eixample i tota la ciutat antiga— esdevindria però —la lectura de les actes de la Comissió ho fa veure— enormement problemàtica des del punt de vista de la gestió.

Des del punt de vista del nombre de finques compreses en cada zona, les desigualtats anaven gairebé d'1 (Les Corts) a 10.(Centre) tal com és possible de comprovar en el següent quadre:

Comissió mixta d'administració i control de la propietat urbana.

Divisió en zones

Nº	Zones	Adreça	Cap de Zona	Finques
1	Sants	Cros, 5	Joan Rosal Coma	7.000
2	Les Corts	Av. 14 abril, 600	M. Masferrer	1.500
3	Sarrià	Major, 53	Josep Ubach	3.000
4	Gràcia	Lesseps, 16	Lluís Ferrer	10.000
5	Horta	Campoamor, 7	Joaquim Miquel	4.000
6.	St. Andreu	Balari, 15	Carles Osorio	5.000
7.	St. Martí	Mallorca, 543	Rafael Marqués	8.000
8.	Poble Nou	Llull, 226	Josep Fernández	3.000
9.	Centre	Pi Margall, 37	Antoni Salazar	14.000
10.	Prat Vermell	Port, 111	Josep M. Togores	2.000
Total.....				57.500

Quins foren els objectius, les realitzacions i els problemes de la Comissió? La lectura de les actes que es conserven⁹ i el testimoni d'Antoni Zapata (s.a.) permeten de realitzar un tipus de reflexions que fins ara havien estat impossibles i que han de permetre matisar i, fins i tot rectificar algunes de les afirmacions més difoses sobre la qüestió de la municipalització (Bricall 1980, 281). En efecte, entre abril i juny (de 1937) és possible deduir dels debats dels comissionats, a més d'una preocupació sense solucions de continuïtat per la creació orgànica de la Comissió, dues maneres diferents d'entendre les tasques de la Comissió. Per una banda, Escofet posà l'accent en la formalització dels contractes d'ocupació, en el cobrament de lloguers per part de tothom (inclosos funcionaris, refugiats, guàrdies d'assalt, estrangers) i en la "desocupació d'estatges indugudament ocupats" (Acta del 25 d'agost de 1937). Escofet interpretaria, doncs, les funcions de la Comissió mixta d'una forma molt estricta, molt lligada a la lletra del Decret. Per una altra banda, Torres Clavé —recolzat, sovint, per Antoni Zapata— que tenia la mateixa preocupació que Escofet per a obtenir cabdals, pensava, alhora en termes de transformació de l'estructura urbana. Amb això pretenia dues coses diferents: disminuir el nivell d'atur en el sector de la construcció i realitzar algunes de les mesures enunciades en el que hem definit com a Pla Macià a curt terme: en especial, el sanejament de l'estatge. A les actes dels dies 1 i 7 de juliol de 1937, la Secció Tècnica presentaria un projecte molt interessant per a resoldre —parcialment i amb pocs recursos financers— la qüestió de la "vivenda insana". En síntesi, es pensava en el trasllat dels habitants de les cases declarades inhabitables a pisos en bones condicions i de lloguers baixos. (Vegeu a l'acta el text de la proposta). Explicat planament, "el company Lombas manifesta que la Tècnica ha estudiat detingudament tots els aspectes de l'assumpte, i que no creu convenient allotjar en pisos nous i grans les famílies del Districte cinquè, que per manca d'ambient i de costum és de preveure els malmetrien amb més facilitat. En canvi, aquests pisos grans subdividits es podrien destinar a altres famílies modestes, però més acostumades a viure en habitacions netes i cuidades, i els estatges deixats per aquestes últimes famílies podrien ésser destinades als veïns del Districte Vè." (Acta 8.7.37, 17).

Mentre Torres Clavé (juntament amb Zapata, Lombas, Subirana, Garcia i Claramunt) proposava, en la sessió del 22 de juliol, la confecció d'un Pressupost de la Comissió mixta que inclogués partides destinades a serveis i a noves construccions, Escofet, en la sessió del 24 de juny, proposava el pagament legal de ròssecs als propietaris, i assen-

9. Per a un període prou important: 1 d'abril de 1937 -8 d'octubre de 1937. Formen part de la documentació del S.A.C. conservada a l'A.H.U.A.D.

yalava que la Comissió podia fer reparacions (incloses vivendes per a porters als terrats) però no noves construccions. Les tensions entre ambdues maneres d'entendre la tasca de la Comissió foren fortes i per l'octubre del 37, moment final de les actes, no estaven resoltes. Segons el testimoni de Zapata, la Comissió no realitzà noves construccions —i això és el que reflexen les estadístiques de la construcció¹⁰— i sí, en canvi, “edificios de carácter oficial como ensanches, arreglo de calles, puentes, engrandecimiento de fábricas, etc. (...). Asimismo —afegeix pel que fa al sanejament del Districte Vè.— y para emplear a los pintores y otros, se tomó el acuerdo de pintar las casas y calles más insanas sobre todo en el barrio llamado “chino” (Zapata, s.a.).

Amb l'aprovació del Decret de l'11 de juny, la línia d'actuació defensada per Torres Clavé sortia, en principi, reforçada. A la sessió del 24 de juny, hom afirmà: “la Comissió mixta ha assolit la funció de propietària”, i l'entrada de consellers municipals tenia precisament com a objectiu lliscar vers la municipalització total de la propietat. Des de fora de la Comissió, sectors tan radicalitzats, com el sindicat de l'edificació de la CNT, acceptaven la municipalització decretada amb un cert entusiasme.

Ben aviat, però, nous problemes d'una urgència i d'una importància molt considerables absorbirien els debats de la Comissió mixta. aquests problemes eren: 1. l'arribada a Catalunya (i a Barcelona) de milers de refugiats que, entre altres coses, no tenien cap tipus d'allotjament, 2. els bombardeigs —especialment greus, com és sabut, a la superpoblada Barceloneta i a la zona marítima —i popular— del Poble Nou, 3. la instal·lació a Barcelona de l'aparell de l'estat espanyol, que provocaria, és clar, una enorme demanda d'estatges. El Comité de Refugiats, la Junta de Defensa Passiva i els diferents ministeris canalitzaven, en certa forma, les noves demandes, però, com és lògic, existiren els impulsos espontanis de ciutadans de la Barceloneta ocupant torres deshabitades de la Bonanova o de guàrdies d'assalt ocupant pisos buits de l'eixampla, dels que les actes en donen sovint notícia.

Estadísticament, hom parlava vers la fi de 1938 de més d'un milió de refugiats (entre els quals uns 250.000 empleats governamentals i llurs famílies). Catalunya en un any passaria de 88 hab./km² a 155 hab./km². El problema només seria abordat per la Comissió mixta en un dels seus vessants: l'allotjament. Ara bé les dificultats per a allotjar infants, treballadors sense ocupació, funcionaris governamentals, etc., foren immenses. La demanda era el resultat de dividir per una xifra com 4 o 5 les quantitats següents:

10. Permisos d'obra: 1936, juny 248, juliol 200, agost 128, setembre 115, octubre 122; novembre 61, desembre 47. (Font: Butlletí mensual d'estadística 1937, 122).

Refugiats a Catalunya. Novembre 1938

A. Refugiats registrats

Infants (fins a 15 anys)	447.304	
Homes (per sota o per sobre de l'edat militar)	108.340	
Dones	281.900	
		837.544
<i>Regugiats no registrats</i>		175.000
Total		1.012.544

B. Refugiats, segons el segu origen regional i/o nacional

Madrid, Castella, Extremadura	339.000	
Andalusia	153.000	
Euzcadi	50.000	
Astúries, Santander	121.000	
Aragó	39.800	
Catalunya (zones ocupades)	134.744	
		837.544

C. Funcionaris del govern de la República, llurs famílies, llurs serveis personals

250.000

D. Refugiats sense ocupació

Dones, especialment, treball al camp	70.000
Homes: pagesos	44.375
colls-blancs	15.810
pescadors, mariners	8.128
	138.313

En termes espaials —i de densitat— el problema fou resumit així:

Catalunya	1936, abril	1938, novembre
extensió	32.000 km ²	27.500 km ²
població	3.000.000 hab.	4.260.000 hab.
densitat	88 hab./km ²	155 hab./km ²

Font: id.

Aquests problemes abassegadors posaren a prova una estructura com la de la Comissió mixta que tot just començava a funcionar. Si als primers mesos es considerava que els empleats de la Comissió treballaven prou —encara que de vegades cometien errors (subsanables, però)— a partir d'un cert moment hom parla "d'empleats que simpatitzen amb el feixisme" (Sessió del 3 de setembre) o de "personal que fa sabotatge a la Comissió mixta" (Sessió del 24 de setembre). Hom pensà en diverses solucions: subdividir la zona 9, controlar la qualitat del treball dels funcionaris, realitzar probes —i a la Sessió del 10 de setembre es descobreixen irregularitats en els exàmens—, es proposen unes "Bases per a un avant-projecte de reorganització dels serveis d'estadística" (Acta de la Sessió de l'1 de juliol), etc.

Tot amb tot, la premsa fou, fins a cert punt, hostil a la Comissió. Vegeu articles com el publicat a *El Noticiero* (X., 1937). Des de la pròpia Comissió hom intentà de respondre car la premsa hostil era, sovint, una premsa mal informada i crispada per l'actitud d'un sector dels funcionaris de la Comissió. A partir de la promulgació del Decret, la premsa canvià d'actitud. Un magazine situat dins el món de la CNT, *Mi revista*, publicaria un reportatge elogiós il·lustrat (E.R.F. 1937). El mateix succeí a *Moments* (A. 1937) però els lligams d'aquesta revista amb el sindicat de professionals de la premsa de la UGT fan menys sorprenent el fet.

En resum, la tasca de la Comissió mixta fou, a desgrat del cúmul de factors adversos en que va actuar, important: "al cap d'un any —segons Tarradellas— aquesta Comissió mixta ha recaptat —havent posat deu mesos al cobrament els rebuts dels lloguers— a la ratlla de 90 milions de pessetes i cada mes la recaptació dóna xifres més elevades" (1938, 46). I, una bona part d'aquesta xifra fou dedicada a finançar l'Agrupament Col·lectiu de la Construcció de Barcelona (A.C.C.B.) que orientaria tota la seva capacitat productiva en una direcció absolutament diferent de la seguida per la indústria de la construcció sotmesa a

les relacions de producció capitalistes.

Es en aquest sentit que la crítica de Luelmo, director general d'Administració Local del govern de la República entre setembre de 1936 i juny de 1937 (moment de la supressió d'aquesta Direcció general) al Decret de municipalització careix de significat. Quan Luelmo, al·ludint a la no-municipalització de les finques utilitàries (que ell confon amb les finques de petits lloguers i per tant habitades pels treballadors) diu que "las fincas habitadas por trabajadores, continuando en la propiedad del capital privado, sólo del capital privado podrán inútilmente esperar su transformación en viviendas confortables" (1937, 101), sembla ignorar-ho gairebé tot: des del Decret d'apropiació d'immobles fins a la tasca de la Comissió mixta per a administrat les 300.000 vivendes de Barcelona i el seu programa sobre la vivenda insana.

Quan Luelmo assenyalava que "la solución decretada por la Generalidad no ha sido enfocada como problema local" (1937, 96) es contradiu car, precisament, la municipalització (en comptes de la sindicalització o de la nacionalització) és el fet de posar l'accent en el municipi, és a dir, en una entitat per definició "local". I si la municipalització vol combatre, en primer lloc, l'atur en el sector de la construcció, és perquè precisament l'atur és la senyal més clara de la crisi urbana dels anys 30.

Després de Luelmo, és precís parlar de la crítica de Bricall: "el Decret de Municipalització no anà más enllà del *Diari Oficial*" (Bricall 1970, 284). La descoberta de les actes de la Comissió mixta —que, en certs aspectes, feu realment de Caixa Immobiliària— ens permet matisar aquesta afirmació. La Comissió mixta treballà realment en la direcció de la municipalització. Els debats en el seu interior ens fan veure, però, partidaris i adversaris de l'acceleració del procés. Més enllà del *Diari Oficial* hi ha la primera —i ara per ara única al nostre país— experiència històrica de gestió col·lectivista del sòl urbà d'una ciutat industrial important. Les pressions degudes a causes exògenes —que esdevingueren, ben aviat, absolutament centrals— no modificaren els plantejaments inicials: autònomament un govern de concentració de forces polítiques antifeixistes i dues centrals obreres s'enfrontaven a la transformació radical del sistema de gestió del sòl i, en definitiva, al mode de producció de les estructures urbanes i territorials.

NOTES BIBLIOGRAFQUES

- A. (1937): "Com és administraba la propietat urbana a la nostra ciutat", *Moments*, juliol.
- ACHILI, Michele (1972): *Casa: vertenza di massa. Storia di una riforma contrastata*. Padova, Marsilio Editori, 358 pp.
- ARTAL, Francesc; GASCH, Emili; MASSANA, Carme; ROCA, Francesc (1976):

El pensament econòmic durant la república i la guerra (1931-1939): Barcelona, Edicions 62, 382 pp.

- La Batalla (1934): "Las elecciones municipales en Cataluña", *La Batalla*, V (2), 175 gener.
- La Batalla (1937): "Proyecto de municipalización de los inmuebles urbanos de Barcelona presentado por el P.O.U.M.", *La Batalla*, 31 gener.
- BRADEMAS, John (1974): *Anarcosindicalismo y revolución en España (1930-1937)*. Espugues de Llobregat, Ariel, 295 pp. (edició original anglesa: 1953, traducció: J. Romero-Maura).
- Butlletí mensual d'estadística (1937): "Construcció a Barcelona", *Butlletí mensual d'estadística*, IV, 7, 8 i 9, juliol, agost i setembre, pp. 123.
- Catalonian Correspondence (1938): "The Refugee Problem in Catalonia I-II", *Catalonian Correspondence*, 24, november 5 i 25, december 10.
- CIRICI, Alexandre (1976): *A cor batent*. Barcelona, Destino, 232 pp.
- CNT-AIT (1937): *Administración popular urbana*. Barcelona 1 full policopiat.
- Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya (1937): *El Pla Tarradellas. L'obra normativa de la Generalitat de Catalunya*. Barcelona, Edició del Comissariat de Propaganda, 63, 105 pp.
- Conselleria d'Economia (1936): "L'electrificació integral de Catalunya", *Butlletí trimestral*, 1, pp. 30-32.
- Conselleria d'Economia (1937): *Municipalització de les finques urbanes*. (Barcelona), Publicacions de la Conselleria d'Economia, 20 pp.
- E.R.F. (1937): "Un acierto de la Generalidad: la C.M.A.C.P.U.", *Mi revista*, 17, 15 juny.
- FABREGAS, Francesc (1937): vegeu: Joan Gruijalbo i Francesc Fàbregas 1937.
- F.C.I. (Federació comunista ibèrica) (1933): "La Federació Comunista Ibèrica y la cuestión municipal (proyecto de Tesis)", *La Batalla*, IV (2), 157, 10 agost.
- GALERA, Montserrat; ROCA, Francesc; TARRAGO, Salvador (1973): *Atlas de Barcelona (siglos XVI-XX)*. Barcelona, A.H.U.A.D. Publicaciones del COACB, 538 pp. (Presentación: Pau Vila).
- GONZALEZ, Salvador (1936): "El por qué de la municipalización" *Edificación UGT*, I, 2, 30 desembre.
- GRIJALBO, Joan (1937): "Municipalització de la propietat urbana i el seu lligam amb la nova ordenació de la construcció", *Butlletí trimestral de la Conselleria d'Economia*, 2 gener, pp. 50-55.
- GRUIJALBO, Joan i FABREGAS, Francesc (1937): *Municipalització de la propietat urbana*. Barcelona, Edicions UGT, 223 pp.
- INDOVINA, Francesco, ed. (1972): *Lo spreco edilizio*, Padova, Marsilio Editori, 334 pp.
- LIPIETZ, Alain (1974): *Le tribut foncier urbain*, Paris, François Maspero, 290 pp.
- LUELMO, Julio (1937): *La política local en España*, Barcelona, Bosch Casa Editorial, 182 pp.
- MILLA, Lluís (1936): *19 de Juliol o el triomf del poble*. Barcelona, llibreria Millà, Catalunya teatral 106, 21 pp.
- MONTOLIU, Cebrià (1916): "La política Territorial en Norteamérica", *Estudio*, 45 (seguit de "La política territorial en España").
- OLTRA PICO, Josep (1935): "Les tendències marxistes i la propietat urbana", *L'Hora*, 25.
- OLTRA PICO, Josep (1937): *Socialización de las fincas urbanas y municipalización de los servicios*, Barcelona, Editorial Marxista, Colección Nueva Economía, 71 pp.
- PI SUNYER, Carles (1975): *La república y la guerra. Memorias de un político ca-*

- talán*. México, Oasis, 649 pp. ("Traducido del catalán por el autor").
- SERT, Josep LLuis (1937): *Cas d'application: villes/C.I.A.M. Rapport núm. 2*. París, C.I.A.M. 15 pp.
- TARRADELLAS, Josep (1938): *L'obra financera de la Generalitat de Catalunya*, Barcelona, s.p.i., 58 pp.
- The Spanish Revolution (1936): "Municipal Socialism in Badalona", *The Spanish Revolution*.
- TORRES CLAVE, Josep (1936): *Memòria de les activitats del Sindicat*, Acta núm. 3 de les Juntres Generals del S.A.C., p. 22 (A.H.U.A.D., Barcelona).
- TORRES CLAVE, Josep (1937): "La transformació del Concepte de l'estatge", *Nova Ibèria*, febrer.
- Treball (1936a): "L'actuació de l'Ajuntament de Barcelona en relació amb la propietat urbana", *Treball*, 11 agost.
- Treball (1936b): "Les condicions que han de reunir les cases de lloguer de Barcelona", *Treball*, 12 agost.
- "TREBOR" (1937): "La Banca i les activitats derivades de la propietat urbana", *Actuem!*, II, 8 març.
- U.S.C. (Unió Socialista de Catalunya) (1932): "Programa mínim municipal", *Justícia social*, 35, 5 març.
- U.S.C. (Unió Socialista de Catalunya) (1934): "Documents de política municipal de la U.S.C.", *Justícia social*, 132, 13 gener.
- U.S.C. - P.C.P. (Unió Socialista i Partit català proletari) (1935): "Ponències de programa...", *Justícia social*, supl. al núm. 33, 16 novembre.
- X. (1937): "La riqueza urbana y su control", *El Noticiero Universal*, 25 maig.
- ZAPATA, Antoni (s.a.): *Acta de Antonio Zapata delegado de la CNT a la comisión mixta. Barcelona 1936-1939*.